

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRK ROMANINDA KADIN-ERKEK İLETİŞİMİNDE BOHÇACI KADININ ROLÜ

Dr. Çetin ARSLAN*

Öz: Türk romanının teşekkülünde aşk maceralarının Batı romanındaki gibi işlenmesi hep büyük bir sorun oluşturmuştur. Kaçgöçün hâkim olduğu bir toplum olarak Osmanlıda kadınla erkeğin iletişimleri genellikle aracılar sayesinde gerçekleşmiştir. Genel olarak görücü kadınların şekillendirdiği görüşme işinde bireylerin seçme hürriyeti es geçilmiştir. Birey olmanın gereği olarak eşini seçebilme isteği içine giren Osmanlı insanı yekdiğerine ulaşabilmek için birbiriyle iletişim kurmaya çalışmıştır. Bu iletişimde olumlu veya olumsuz yönleriyle bohçacı kadınlar etkili olmuştur. Çünkü onlar istedikleri eve girip çıkabilme yetkisine sahiptirler. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan devrede kaleme alınan yüzlerce eser içinde bohçacı kadınları anlatan romanlar kadın erkek ilişkisi yönüyle iki elin parmaklarını geçmez. Bu durum yazarların hayatı yansıtırken ne derece ona dönük olduklarını gösterir. Şüphesiz geleneksel hayatı eleştirip onu olması gerektiği gibi düzenlemek için bohçacı kadınlar üzerinden yapılabilecek değerlendirmeler çok faydalı olabilirdi. Ancak konuyla alakalı romanlarda işlenen bohçacı kadınların, aileye ve aile kurmaya faydalı bir işlevi olmadığı görülür. İncelenen romanlarda bohçacılar kişiler arasındaki iletişimden ziyade ailenin mahremiyetini ifşa edip yuvalarını yıkarlar. Hâlbuki romançıların anlatmak istediği aşk maceralarında Osmanlı toplumu gibi bir toplumda bohçacı kadınlar önemli bir işlev görebilirdi. Hayata her iki anlamda ayna tutan (yansıma ve yansıtma) bir türün mevcut hayat şartlarına uygun bir tarzda geliştirilebilmesi yerli ve millî bir romanın oluşabilmesi açısından büyük bir fırsat olmasına rağmen tam olarak değerlendirilememiştir. Bu makalede bohçacı kadınların kadın erkek iletişimindeki rolü değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: bohçacı, roman, iletişim, mektup.

ROLE OF THE PEDDLER WOMAN ON FEMALE AND MALE COMMUNICATION IN TURKISH NOVEL FROM TANZİMAT TO REPUBLIC

Abstract: The processing of love adventures as in the Western novel has always been a big problem in the formation of Turkish novel. As a society dominated by "kaçgöç" male and female communication in Ottoman usually accors thanks to the mediators. In the interview work, which is generally shaped by seer women, individuals freedom of choice is bypassed. The Ottoman man who wanted to choose his wife as an individual has tried to communicate with each other to reach each other. In this communication, with negative and positive sides, peddler women have been affective as they have authority to come in and out every house they want. Among hudres of work written in the period from the Tanzimat to the Republic, the

ORCID ID : 0000-0001-7988-7692

DOI : 10.31126/akrajournal.869892

Geliş tarihi : 28 Ocak 2021 / Kabul tarihi: 27 Şubat 2021

* MEB, Giresun Kız İmam-Hatip Lisesi'nde Öğretmen.

novels about peddler women is thin on the ground in terms of the relationship between women and men. This situation shows how much the authors are oriented towards it while they are reflecting the life. Undoubtedly, evaluations that could be made through peddler women would be very useful to criticize traditional life and arrange it properly. But it is seen that peddler woman in novels related with the topic hasn't a useful function on family in the analyzed novels. Peddler women reveal the privacy of the family and destroyed it rather than communication. Whereas, in love adventures that the novelist want to tell, peddler women could also have a significant function like ottoman society. Although it is a great opportunity to realize genre that mirrors life in both sense in a way that is suitable for current life conditions, it can't be evaluated fully. In this article, it is evaluated the role of peddler women on female to male communication.

Key words: peddler, novel, communication, letter.

Giriş

Bohça kelimesi MEB'in Örnekleriyle Türkçe Sözlük'ünde "Basmadan v.b. kumaştan değirmi olarak yapıлып içine çamaşır ve öteberi konulan büyücek sargı." (1995: 363) şeklinde tanımlanır. Valiz, bavul, çanta gibi eşyaların henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde bohça, eşya taşıma işini yapan bir araçtır. Osmanlı Dönemi'nde kadınlar özel eşyalarını bohçalarla taşırlar. Kızlar genellikle sırmalı kumaş bir bohçaya sahiptirler (Musahipzade Celal, 1946: 7). Kadınlar yeni doğum yaptıkları zaman da bebek için bohça yapıp kibleye karşı duvara asarlar (Musahipzade Celal, 1946: 20). Dolayısıyla Osmanlı toplumunda bohça, kadınların kullandığı gündelik eşya arasında olduğu gibi, özel günlerde de kullanılır. Geçmişten bugüne gelen bir gelenek olarak kızların gelin oldukları zaman yapmak zorunda kaldıkları bohça âdeti bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.

Osmanlı'da bohçanın içine çamaşır gibi eşyalar konularak uçları bir araya getirilir ve bağlanır. Bohçalar, kumaşlarına ve içine yerleştirilen eşyaların çeşidine göre adlandırılır. "Şal bohça, Ahmediye bohça, basma bohça, yazma bohça, parçalı bohça, mendil bohçası, çamaşır bohçası, hamam bohçası gibi." Bohçacıların sattıkları kumaşların çeşidi, onları alan bireyin ekonomik durumunun göstergesidir. Nitekim kaliteli ve ağır kumaştan olan bohça zenginliğin işaretidir. Türk hanelerindeki çamaşır, elbiseler ve diğer muhtelif eşyalar özel bohçalar içinde korunur. Osmanlı'da evlenen kızlar, kayınbaba, kaynana, kayın, görünce gibi evlendikleri erkeğin yakın akrabasına bohça gönderirlerdi. Pakalın, bohçayla ilgili ilginç bir bilgi de verir. Osmanlı'da bohçasız sokağa çıkan kadınları "yeniçeriler hafifmeşrep diye kaldırırlardı." Bu sebeple "namuslu kadının ya elinde bohçası yahut kucağında çocuğu olurdu." Osmanlı'da alışverişe giden kadınların da bir bohçası olur. Çünkü elbise için kumaş alındığı zaman paket verilmez, bunlar bohçaya konur. Satıcılar sattıkları kumaşları kâğıda sarmazlar. Ayrıca "Akçe bohça" gayrimeşru hediye, rüşvet anlamına gelir (Pakalın, 1993: 238).

Bohçacı kelimesi ise bohçasında eşya taşıyan ve bu işi yapan kişiyi özel-

likle de kadını tanımlar. Nitekim MEB Sözlük'te bohçacı, "Bohça içinde eşya gezdirip satan (kadın)" (1995: 364) olarak ifade edilir. Burada parantez içindeki kadın ibaresi bohçacılık işinin genellikle kadınlar tarafından yapıldığını gösterir. Bu sebeple hareme girmeleri kolaydır. Ayrıca Osmanlı haremindedir çalışan bohçacı kadınlar olduğu da bilinmektedir (İpşirli, 1997: 136). Bu dönemde sahaflar kitapseverlerin evlerine götürdükleri "kitapları bohçaya sarıp taşıdıkları için bunlara bohçacı da denilirdi" (Erünsal, 2008: 509).

Bohçacı kadınlar genel olarak çerçi sınıfına dâhil edilir. Çerçiler, "Köy köy dolaşarak ufak tefek tuhafıye eşyası satan gezginci esnaf" (MEB, 1995: 516) şeklinde tanımlanır. Bu tanım Anadolu'da "seyyar satıcı, seyyar bakkal" (Tozlu, 2014: 24) olarak daha geniş bir alanı kapsar. Dolayısıyla bohçacı kadınlar, çerçi esnafının bir koludur. Bohçacılar yukarıda belirttiğimiz gibi kadınlardan oluşur. Malzemelerini bohçaya sarıp şehirde sattıkları gibi kırsalda da satarlar. Konakladıkları herhangi bir evin önünde eşyalarını açıp sergilerler. Genel olarak genç kızlara, "ince işçilikli çeyiz ürünleri pazarlarlar." Ayrıca fal bakarlar. "Altınlarını sileyim, bileziklerini parlatayım", "gel gezmeye gidelim" tarzında ifadelerle yeni evlenen kızların ve zengin hanımların değerli eşyalarını çaldıkları tarzında hikâyeler de anlatılmaktadır. Bu tür olumsuz davranışlardan dolayı bohçacılar, çok güvenilmeyen kişilerdir. "Ancak haber getirip götürme, yavukluların birbirlerine yazdıkları mektupları taşıma gibi ulvi bir görevi de üstlendiklerini itiraf etmek gerekir. Bu iş de bohçacılar için ayrı bir gelir kapısıdır" (Tozlu, 2014: 29-31).

Osmanlı Dönemi'nde bohçacı kadınlar evlere sadece eşya satmak için gitmezler. Yukarıda da değinildiği gibi haber taşıma, sevgililer arasındaki mektuplaşmayı sağlama gibi görevler de üstlenirler. Dışa kapalı içe açık bir yapı olan Osmanlı hanelerine isteyen kişi elini kolunu sallayarak giremez. Özellikle kadınların bulunduğu harem kısmına girmek neredeyse mümkün değildir. Oralara girebilmek için kadın olmak ve ev sahibinden mutlaka izin almak gerekir. Bohçacı kadınlar eve dışarıdan alınan kişiler grubuna dâhildir. Elbise ve diğer eşyaları satmak için eve alınan bu kadınların görevleri arasında "laf taşımak" da vardır (Uğurcan, 1983: 564).

Gerard de Nerval, *Doğuya Seyahat* (2012) adlı eserinde İstanbul'da gördüğü olayları ve yaşamları anlatır. Bir gün Karagöz oyunu izlediğini, oyunun arasında "İki Dul Kadının Kocasını" adlı bir oyunun gerçek aktörlerle sergilenmeye başladığını anlatır. Bu oyun bir orta oyundur. Piyeste üç kadın ve bir erkek vardır ama kadın yerine erkekler kılık değiştirerek sahnededir. Bu erkek oyuncular çok başarılı bir şekilde kadınları taklit ederler. Oyunun başlaması ile birlikte, çeşitli süs eşyaları satan ve içine girebildikleri evlerdeki kadınların entrikalarına aracılık eden bir bohçacı Yahudi kadının sahneye çıktığı görü-

lür.” Kadın o günkü kazancını hesaplar ve “yeni bir işten başka bir çıkar sağlamayı” düşünür. Osman adındaki genç Türk, zengin bir dula âşıktır ve ona ulaşmak ister. Bu dul kadına, Yahudi bohçacı kadın vasıtası ile değişik anlamlar içeren çiçekler yollar. Bohçacı Yahudi kadın Osman’ı eve damat olarak sokmak için çok uğraşır. Bunda iki amacı vardır: Birincisi yaptığı tehlikeli işten bir an önce kurtulmak; ikincisi ise elde edeceği paralara kavuşmaktır. Para kazanma işi Yahudi bohçacı kadın için daha önemlidir (Nerval, 2002: 57-58). Buradan Yahudi bohçacı kadınların kadın erkek ilişkilerinde önemli bir rol oynadığı, aynı zamanda onların ne kadar paragöz oldukları ortaya çıkar. Aşağıda değerlendirilen romanlarda da Yahudi ve Hristiyan kadınların menfaatleri için her şeyi yapmaya hazır oldukları görülür.

Osmanlı’da bohçacıların oynadığı rolü Suraiya Faroqhi de açıklar. Lady Montagu’nun¹ mektuplarında Osmanlı’da gönül işleri hakkında detaylı bilgi verdiğini ifade eden Faroqhi, Lady Montagu’nun bu mektupları İngiliz arkadaşlarının isteği üzerine yazdığını belirtir. Faroqhi, Montagu’nun verdiği gizli aşk hikâyeleri hakkındaki bilgilerin sağlıklı olmadığını iddia ederek “Pekâlâ bu bilgileri Lady Montagu’yu memnun etmek isteyen dostlarının, evleri dolayarak zengin ailelerin haremlerine “ziynet, kumaş, hatta cariye getiren bohçacı kadınlardan” almış olabileceğini belirtir. Bohçacı kadınların bazısının gayrimüslim olması, Montagu’nun verdiği bilgilerin sağlamlığını düşündürür (2010: 185). Kitapta vurgulanan asıl husus, Osmanlı haremine girmenin kolay olmadığı, haremde alınan bilgilerin bu evlere kolayca girip çıkabilen Hristiyan ve Yahudi bohçacılar tarafından alındığıdır. Yahudi bohçacılar, Osmanlı’nın son dönemine kadar etkinliğini sürdürür. Ester Kira adında bir bohçacı Yahudi kadının, İstanbul’da bu işin ilklerinden olduğu, sonradan Müslüman olarak Fatma adını aldığı da rivayet edilir. Ester Kira (Fatma) 1600 yılında sipahiler tarafından öldürülmüştür (Davis, 2006: 163). Davis’in eserinde de bohçacılar, mahremiyeti ihlal eden unsurlar olarak görülür. Osmanlı’da Yahudi, Hristiyan, Ermeni ve Türk bohçacılarla birlikte çingeneler de bohçacılık yaparlardı (Altınöz, 2013: 268). Ancak incelenen romanlarda çingene bohçacılarla rastlayamadık.

1. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Romanında Bohçacı Kadınların Kadın Erkek İletişimindeki Yıkıcı Rolü

Kadınla erkeğin haberleşmesini sağlayan bohçacı kadınlar, Osmanlı top-

1. Lady Montagu 1717-1718 yılları arasında İngiltere’deki arkadaşlarına gönderdiği mektuplarla Osmanlı yaşamına dair izlenimlerini aktarır. Misafir olduğu evlerde gördüklerinden ve zaman zaman Osmanlı kadın kıyafeti giyerek gezdiği pazarlardan edindiği bilgileri de yazmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu. Kervan Kitapçılık, İstanbul 1970, 208 s.

lumunda önemli bir işlev görürler. Bu haberleşme sadece mektup taşıma değil, aynı zamanda bilgi paylaşma, âşıkları uygun bir ortamda buluşturma, kötü yola düşürme, tertipler kurma şeklinde gerçekleşir. Meşrutiyet Dönemi romancılarından M. S. müstearıyla eserler kaleme alan bir yazar, *Alafranga Bir Hanım* (1329/1913) adlı eserinde bohçacıların yıkıcı tesirine değinir. Romandan çok hikâyeye yakın olan eserde Cazibe adlı kızın Zue adlı bir mürebbiye nedeniyle alafranga yaşama tutulup bekâretini kaybetmesi ve intihar etmesi anlatılır. Yazar, mürebbiyelerin ve bohçacıların olumsuz etkisini, “Öteden beri İstanbul kadınlarının ahlakını bozan şeylerden en mühimi bu kabil mürebbiyeler ve bir de bohçacı Hristiyan karıları olduğu malum olup” (M. S., 1329/1913: 14) diyerek açıklar. Bohçacı kadınların olumsuz etkisinin birçok insan tarafından bilindiğini de ekler. Bu eserde özellikle Hristiyan bohçacı kadınların genç kızları zehirlediği vurgulanır.

Batı etkisinde gelişen romanların ilk örnekleri tercümelerdir. Bu çeviriler genellikle Batı ailesini ve kadın erkek ilişkilerini anlatan, Osmanlı aile yapısı ve kadın erkek münasebetlerine uygun olmayan romanlardır. Tercüme romanlar bir bilgi birikimi oluşturduktan sonra “esinlenme-taklit” tarzında kaleme alınan romanlar ortaya çıkar (Yuva, 2017: 66). Taklit veya özentî romanlar, Batılı eserlerin sadece yapısal ve kurgusal unsurlarının alınması tarzında değil, o romanlardaki konu ve izleklerin de olduğu gibi kopyalanması şeklinde tezahür eder. Fatih Andı romandaki yabancılaşmayı Osmanlı’da romanın dünyasını meydana getiren yani “sınıflar ve fertler arasında -problemlî- çatışmalı ve huzursuz” bir yaşamın olmayışı şeklinde yorumlar. Öte yandan kadın erkek görüşmelerindeki mahremiyet sınırlarının katılığı ve sevgililik durumunun yaşanmaması yani “hayatımızın roman olmaması” (Andı, 2013: 23) romanın yerleşememesine neden olmuştur, der. Özentinin membaı Avrupa, özellikle Fransa, olduğu için romanların içerik hususları da onlarınkini taklit olmuştur.

Genellikle Tanzimat Dönemi eserlerinde görülen bohçacı kadınlar Servetifünun romanlarında görülmez. Sema Uğurcan’ın kapsamlı doktora tezinde bu döneme dair bohçacı kadın yoktur (1983: 563). Bu, Servetifünun romanının Osmanlı geleneksel hayatına çok eğilmediğini, yazarların hayatı yansıtan eserlerden ziyade hayatı yapan eserler ortaya koymaya çalıştıklarını gösterir (Tevfik Fikret, 1993: 136). Hâlbuki romancıların anlatmak istediği aşk maceralarında Osmanlı toplumu gibi bir toplumda bohçacı kadınlar önemli bir işlev görebilirdi. Hayata her iki anlamda ayna tutan (yansıma ve yansıtma) bir türün mevcut hayat şartlarına uygun bir tarzda geliştirilebilmesi yerli ve millî bir romanın oluşabilmesi açısından büyük bir fırsattı. Romancıların bu fırsatı değerlendirebildiklerini söylemek zordur (Arslan, 2020: 361).

Bohçacı kadınlar, Sema Uğurcan'ın yaptığı *Türk Romanında Çalışan Kadının Tipleri-Tanzimattan Cumhuriyete* (1983) adlı doktora tezinde emekçi yönleriyle ele alınır. Uğurcan, *Yeryüzünde Bir Melek, Vah, Muhabbet-i Mâderane, İstanbul'un İç Yüzü* ve *Sabir Efendi'nin Gelini* romanlarında "saklanılmak istenen aşk münasebetleri için, erkeklerle, haremde kapalı kadınlar arasında haberleşme vasıtası olurlar" (1983: 564) diyerek buradaki bohçacı kadınların üstlendikleri çöpçatanlık rolüne işaret eder. Ayrıca Namık Kemal'in *İntibah*, Nabizade Nazım'ın *Zehra*, Hüseyin Rahmi'nin *İffet* romanında da bohçacı kadınlar olduğu Uğurcan'ın çalışmasında tespit edilmiştir. Bu makalede Uğurcan'ın bahsettiği romanlar sadece kadın erkek ilişkilerinde üstlendikleri role göre değerlendirilmiş, bu romanlara ek olarak bohçacı kadınların önemli kişiler olduğu, Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* ve Ahmet Reşat'ın *Bohçacı Kadınlar* adlı romanları değerlendirilmiştir. Burada ele alınan romanlarda bohçacı kadınlar evli kişilere getirdikleri mektuplarla onların ailelerinin dağılmasına sebep olmuştur. Bunlardan sadece *Muhabbet-i Mâderane* romanında bekâr olan kahramanlara mektup getiren ve onların evlenmesine vesile olan bir bohçacı kadın vardır.² Bu makaleyi oluştururken Sema Uğurcan'ın yukarıda geçen çalışmasıyla birlikte *Mahremiyetin Tahribi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında Çok Evlilik ve Metres* (1870-1923) adlı kitaptan da yararlandık. Her iki çalışma da Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen dönemde yazılan yüzlerce romanı değerlendiren çalışmalardır.

Tanzimat'la birlikte gelişmeye başlayan roman türü yaşanan hayatın unsurlarını ihtiva etmesi yönüyle gerçekçilik iddiasındadır. Bu iddiasını güçlendirmek için yazarının yaşadığı toplumun hayatını bünyesinde barındırır veya onu yansıtır. Ancak romanın ana memleketi Batı'da, Osmanlı'ya etkisi bakımından Fransa'da, kadın erkek ilişkisinde sınırlar çok katı değildir. Batı romanına özenilerek üretilen Türk romanında kadın erkek ilişkilerini anlatabilmek çok zordur. Bunun için yazarlar birtakım yollar denemişlerdir. Romanın en önemli konusu aşktır. Bu aşk ise kadınla erkek arasında cereyan eder. Kadınla erkeğin birbirini görmesinin neredeyse imkânsız olduğu bir toplumda aşkı anlatabilmek ciddi problem oluşturur. Özellikle Tanzimat Dönemi yazarları roman için sıkıntı yaratan bu durumu aşmak için kendi kültürel gerçeklerine uygun çözümler bulmuşlardır. Bu çözümleri Fazıl Gökçek şöyle sıralar: Cariyelerin başkalarına görünmesinde sıkıntı yoktur. Bu sebeple ilk dönem romanlarda sıkça kullanılırlar. Yabancı kadınlar, gayrimüslim Osmanlı kadınları da yaşam tarzı

2. Halide Nusret Zorlutuna'nın *Aydınlık Kapı* (1974) romanında Şerife Hanım adlı bir bohçacı kadın mal satmaya geldiği konaktaki Lerzan'a getirdiği aşk mektubuyla onun kocaya kaçmasına vesile olmuştur. Şerife Hanım, bohçasında erkek fotoğrafları saklar ve bunları evdeki genç kızlara gösterir. Ayrıca o mahallede kim ne yapıyor haberdardır. Anlatıcı onun "kılavuzluk" (Zorlutuna, 1974: 30) diye tarif ettiği kızlara koca bulma işini de yaptığını belirtir.

itibariyle erkeklerle rahat bir şekilde görüşebilmektedirler. Resim-fotoğraf ve mektuplar da kadınla erkeğin birbirini görebilmesi için tercih edilmiştir. Kılık değiştirme de kadınla erkeğin görüşebilmesi için tasarlanmıştır. Dürbün vesilesi ile âşık olma da mevcuttur (Gökçek, 2012: 79-93). Gökçek'in yukarıdaki tasnifine ek olarak bohçacı kadınlar da eklenmelidir. Çünkü bu kadınlar haremlere girebilirler, evin kızıyla görüşüp ona mektup veya haber getirebilirler.

2. Osmanlı Romanında Bohçacı kadının Aileye Olumsuz Etkisi

Ahmet Mithat Efendi, *Yeryüzünde Bir Melek* (1296/1879) adlı romanında çocukluk aşkını unutamayan ama başkasıyla nikâhlı bir kadının içinde bulunduğu ruhsal buhranları anlatır. Roman kahramanı Raziye, babası tarafından eğitilen Şefik adlı gence âşıktır. Fakat bu aşkı kimse bilmemektedir. Raziye'nin babası, yetiştirdiği Şefik'in tabip olmasını arzulamaktadır. Bunun için onu Paris'e gönderir. Şefik, Paris'teyken Raziye'nin pederi mutlu olması için kızını İskender Bey namında pasif biriyle evlendirir. İskender Bey'le babasının arzusu neticesinde evlenmeye razı olan Raziye, çocukluk aşkı Şefik'i hiç unutmamıştır. Onun aşkı gönlünde kök salmıştır. Öbür taraftan kocası İskender Bey'in, Raziye'nin his dünyasında bir karşılığı olmadığı için Raziye çocukluk sevdasına kalben daha da bağlanmış ve herhangi bir yakınlık hissetmediği adamdan hemen bıkmıştır. Bu bıkkınlık veya sıkılma bilindiği gibi Bovarizm'in ayırt edici özelliğidir ve Raziye böylesi Bovarist bir hastalığa duçar olmuştur.

Şefik, Paris'te tıp eğitimini bitirip ülkeye döner. Döndüğü zaman eski sevgilisini arar. Tamamen saf bir aşkla yüreğinin dediklerine uyararak çocukluk aşkı Raziye'yle buluşma planları yapar. Bunun için endişeli ve tereddütlüdür. Başkasıyla nikâhlı biriyle görüşmenin hiçbir medeniyete göre doğru olamayacağını düşünür. Osmanlı toplumu gibi kapalı bir toplumda nikâhlı bir kadının nikâhsız ya da yakını olmadığı başka bir erkekle aleni ya da gizli görüşmesi, arada "aşk gibi hafifletici sebep" olsa dahi hoş mazur görülebilecek bir olay değildir. İletişim için bir bohçacı bulur. Yeni Cami avlusunda uçkur, çevre, takke satan bu kadını alıp onu güzelce giydirir ve eline bir de bohça tutuşturur. Kadın, Raziye'nin evine girer. Raziye önce onu istemese de "bezci kadın mektubu gösterip de Raziye dahi Şefik'in yazısını tanıyınca" (Ahmet Mithat Efendi, 2000b: 57) onu içeri alır. Burada mektubun esrarı kadar onu gönderen kişinin kimliği de etkilidir. İlk teşebbüsten sonra eski âşıkların muhaberesi bu bezci/bohçacı kadın vasıtasıyla sağlanır. İlk buluşma cumba altında gerçekleşir.

Ancak işler bir müddet sonra tersine döner. Çünkü Arife adlı kadın, bohçacının aklını çelip Şefik'i kendine çağırarak için onu kullanır. Şefik işin aslını öğrendiği zaman bohçacıyı kovar ve dadı kalfa vasıtasıyla iletişimi sağlar.

Bohçacı yakalandığı zaman çocuklarının geçimini sağlamak için fazla para veren işini yaptığını belirtir (Uğurcan, 1983: 73). Arife, Şefik’le gençlik yıllarında birlikte olan bir hayat kadınıdır. Şefik tarafından terk edilmeyi kabullenmediği için ondan öç alma arzusuyla kavrulmaktadır. O, bohçacıyı satın alarak Raziye ile Şefik’in münasebetlerini ve onların görüşme yerlerini öğrenir. Bununla yetinmeyip Raziye’nin yaşadığı semte onun iffetsiz bir kadın olduğu dedikodusunu yayarak semt halkının buluşma mekânlarında âşıkları basmasına sebep olur. Buluştukları yerde basılan âşıkların isimleri süratli bir şekilde zamanının muhabere vasıtalarıyla her yere dağılır. Bu olay üzerine yalnızca adıyla romanda bulunan İskender Bey, vakayı işitince aşırı derecede üzümlü istemeden karısını boşar.

Romanda evinin geçimi için çalışan bezci kadın bohçacı kılığına girer. Burada da bohçacı kadın ekonomik kaygılarla haberleşmeyi sağlar. Arife *İntibah*’ın Mehpeyker’i gibi eski oynasından intikam almak için bohçacı kadını daha fazla para vererek ele geçirir. Bu sebeple mektupların içeriği değişir. Durumu anlayan Şefik onu kovar. Bu noktada buradaki bohçacının sadece geçimini düşündüğü görülür. Onun olayların yönlendirilmesinde sadece aracılık rolü vardır.

Ahmet Mithat Efendi’nin *Vah* (1299/1882) romanı, cazibeli ve hoş bir kadın olan Ferdane’nin, Talat adında çirkin ve kıskanç bir eşle nikâhlı olması ve bu tezdadin getirdiği uyumsuzluklar üzerine oluşturulmuştur. Behçet Bey ve Necati Efendi aynı muhitte ikamet ettikleri için gemide seyahat sırasında tanışarak arkadaşlık etmeye başlamışlardır. Behçet Bey yanlış Avrupai bir hayat algısına sahip Felatun’a benzer alafranga bir şıktır ve mirasyededir. Fikrinde evlilik düşüncesi olmayan Behçet Bey gönül eğlendirmek için kadınları birer oyuncak olarak görür ve onlara karşı tamamen cinsel zaafa sahiptir. Necati Efendi ise tıpkı Rakım Efendi gibidir ve onun tam zıddıdır. Bir gün vapurda Ferdane’yi gören Behçet onu Hoca Kutbettin Efendi’nin evine kadar takip eder.

Behçet Bey vapurda görüp beğendiği ama iletişim kuramadığı Ferdane’ye ulaşabilmek için Petraki adlı gayet uyanık “hezâr fen ıtlakına” (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 335) sahip bir çocuktan bilgi toplama işini üstlenmesini ister. Petraki bu işi kendi kız kardeşi Despino’nun yapabileceğini söyler. Despino “mükemmel bir bohçacı”dır (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 337). Avrupa modasına dair eşyalar sattığı gibi mücevher de satmaktadır. Anlatıcı, her türlü telaklığı yapmadığını bildirdiği Despino’nun bohçacı olduğunu bildirdikten sonra “Bohçacı kadınların ne kadar namuslu ve müstakim olabilmeleri mümkün ise Despino o kadar istikamet sahibi bir kadındır” (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 337) şeklinde bir açıklama yapar. Bu açıklama Despino’nun namuslu

bir kadın olduğunu tescil içindir. Despino otuz beş yaşından fazladır ve süslenmeyi sevmez. Oturmasını kalkmasını bilir. En kibar konaklara girebilecek kadar güzel giyinir.

Behçet Bey'den bilgi almak için onun evine geldiği zaman şakacı tavırlarıyla dikkat çeker. Ferdane Hanım hakkında bilgi vermeye başlar. Ferdane Hanım'a "bir bohçacı kokona Despino bir hanımın konağına nasıl giderse" (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 341) öyle gittiğini, mallarını ona gösterdiğini ama Ferdane'nin bu mallara muhtaç olmadığını anlatır. Ferdane Hanım'ın, gördüğü kadınların en güzeli olduğunu da haber verip uzun uzun onun fiziksel özelliklerinden bahseder. Despino, Ferdane ile tanışmaktan son derece memnundur. Behçet Bey bu kadar güzel bir kadın da olsa onunla evlenemeyeceğini söyleince Despino, onun zaten evli olduğunu haber verir. Bu haber Behçet Bey'i şaşırtmaz. Ayrıca Ferdane'nin hem kültürlü hem serbest hem de namuslu biri olduğunu ekler. Behçet Bey asıl şaşırtan şeyin bir kadının tek başına Üsküdar'dan vapura binip Fındıklı'ya kadar "tavr-ı serbesti ve cüretle" gitmesidir. Despino "Bir kadın süslü ve serbest olmakla perhizkâr olmamak dahi lâzım gelmez. Ne kadar serbest kadınlar var ki gerçekten ehl-i ırzdırlar. Ne kadar sinsi kadınlar vardır..." (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 348) diyerek namusun ölçüsünün süs ve serbestlikle alakalı olmadığını ifade eder. Despino habercilik hizmetinden dolayı Behçet Bey'den bir lirayı alır.

Romanın bundan sonraki büyük bir kısmı Despino'nun Ferdane'nin hikâyesini anlatması şeklindedir. Ferdane Hanım tiyatro izlemeye gittiği bir günde üç hovarda alafranga tarafından sözlü tacize uğrar. Tesadüfen o gün tiyatro izlemeye gelen Necati Efendi, taciz vakasını görünce dayanamaz ve tacizcilere kavga ederek engel olur. Meydana gelen arbede neticesinde Necati Efendi, tacizci şıkların başına eline geçirdiği sandalyeyle vurur ve mahkemelik olur. İş mahkemeye intikal edince Ferdane'nin kocası Talat, olayın aslını öğrenmeden Necati Efendi'den şikâyetçi olur. Vakanın esas anlaşılınca Necati Efendi salıverilir. Ferdane Hanım, yardımını gördüğü Necati Efendi'ye kibarlık alameti olarak şükran mektubu gönderir. İşte bu mektubu da götüren Despino'dur. Necati Efendi de Ferdane'ye kısa bir cevap yazar. Mektup yazışma olayı sadece bu kadardır. Ancak Despino her iki kahramanı da tanıdığı için onları birbiriyle buluşturma hevesine kapılır. Bu noktada Despino sadece bohçacı olarak değil, hem haber taşıyıcı hem hikâye anlatıcı hem de Ferdane Hanım'ın en yakın sırdaşı olduğu için yasak aşkın ileticisi de olur. Bunu tamamen dostane duygularla yapar: "Despino, Ferdane'yi ne kadar sevmişse Ferdane dahi Despino'yu o kadar sevmiştir. Zira Despino dahi o kadar safveti kalb sahibi bir kadındır ki sevdiği kimselerin değil a hiç sevmediği adamların bile saadet-i hali ile kendisi mesut ve felaket-i hali ile kendisi müteessir olurdu." (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 383).

Despino Necati Efendi'ye mektubu götürdükten sonra onun ne kadar kaliteli bir adam olduğunu anlar ve gizlice Ferdane Hanım'ın resmini alıp Necati Efendi'ye götürür. Bu noktada onun Talat Efendi gibi bilgisiz ve çirkin bir adamla evli kalan ve evliliği gereksiz bir kıskançlıkla sarsılan kadını kurtarma düşüncesi içinde olduğu görülür. Despino aynı zamanda Behçet Bey'e haber götürmektedir. Ama ona götürdüğü haberler Necati Efendi'ye götürdükleri gibi değildir. Behçet Bey Despino ile otururken Necati Efendi'nin Ferdane'ye gönderdiği mektubu ele geçirmek için plan kurar. Perde düşmesi esnasında oluşan kargaşada mektubu ele geçirir. Mektubun içinde Ferdane'nin fotoğrafı da vardır. Mektubu ve fotoğrafı gören Behçet Bey, mektuptaki yazıları kopyalayarak Ferdane ile Necati namına mektuplar yazar. Mektuplara fotomontajla değiştirdiği Ferdane'nin resmini de ilştirir. Bu mektupların Talat'ın eline geçmesi sonucu boşanma olayı gerçekleşir. Boşanma olayı gerçekleşmeden evvel Talat'ın eline geçen ve Behçet Bey tarafından gönderilen sahte mektupların vahametini artırır. Talat Bey meydana gelen bu aldatma olayında çerçi kadın olarak tanımladığı Despino'yu sorumlu tutar. Kapı arkasında onun bohçacı kadınlar aleyhine "işte bu hanımların terbiyelerini bozan bu çerçi karılar oldu. Böyle edepsiz karıları her kim hanesine uğratırsa ahmak oldu. Neler söyledi neler ki aynen kaydı mümkün olsa ciltler dolar" (Ahmet Mithat Efendi, 2000a: 452) der. Böylece genel olarak bohçacı kadınların olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ifade eder.

Despino romanın en önemli kişilerden biridir ve olayların dolaşımında çok etkindir. Onun Behçet Bey'le başlayan muhabere işlevi yalnız bir kadın olan Ferdane Hanım'la dostluğa evrilmiş, yanlış bir adamın postacılığından kurtularak doğru bireye doğru yönelmiştir. Necati Efendi'yi tiyatrodaki olay üzerine tanıyan ve ona mektup yazan Ferdane'nin mektubunu ona ulaştırdığında kişiliği mükemmele yakın olarak tasvir edilen adamla hayranlık uyandıran bir kadın olan Ferdane arasındaki iletişimi sağlamaya karar verir. Bunu yaparken Bovary sıkıntısı (Okay, 2008: 435) içinde olan Ferdane'yi kurtarmayı hedefler. Bu hedefleyişte tespit ettiği mağdurla konuyu konuşmaz. Kurguladığı bütün olaylar tek taraflı alınan kararlar neticesindedir. Ancak işler istediği gibi gitmez. Romanın hovarda alafrangası Behçet Bey'in mektubu ve fotoğrafı ele geçirmesi vakaları istenmeyen bir noktaya getirir. Sonuçta dolaylı da olsa Despino'nun, ailenin mahremine girip tanıdığı ve asla Ferdane'ye yakıştıramadığı Talat'tan Ferdane'nin kurtulması gerçekleşir. Bu istenildiği gibi romantik bir buluşturma olmaz. Boşanmanın gerçekleşmesi ardında çirkinleşmiş bir suret bırakır. Nitekim Ferdane yüzüne kezzap dökerek rekabette mesul tuttuğu güzelliğini cezalandırır. Ferdane'nin yüzüne kezzap dökmesi olayı Necati Efendi'ye Despino tarafından ulaştırılınca onun amaçladığı duygusal kavuşma

gerçekleşir. Necati Efendi tüm sıra dışılığına rağmen ruhundaki ve kültüründeki ulviyeti gördüğü Ferdane'yi şefkatli kollarına alıp onu karısı yapar. Burada Despino oluşturduğu üçgenle arzulanan nesnenin farklı bir boyuta girmesine engel olup onun doğru noktaya ulaşmasını sağlar. Behçet Efendi ise surete hayran olduğu için bu çirkinliğin bulunduğu mekâna asla bulaşmaz. Ferdane'nin suretinin bozulması onu etrafındaki erkek tazyikinden kurtarıp gerçek aşka ulaştıran bir unsurdur. Bu unsurun taşıyıcısı da “fazla akıllı ve becerikli olmayan” (Uğurcan, 1983: 109) bohçacı ve çerçi kadın olarak Despino'ya düşer. Despino *Yeryüzünde Bir Melek* romanındaki bohçacı/bezci kadın gibi kötü niyetli değildir. İyi niyetli olduğu için çok istediği âşıkları buluşturma işini dolaylı yoldan gerçekleştirir.

Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* (1307/1890) adlı eserinde yasak aşkın habercisi bohçacı kadın anlatılır. Öksüz ve yetim büyümüş iki kız kardeşle birlikte halasının evinde büyüyen Nedim, kızlardan Nadire ile çocukken yakın arkadaş olmuştur. Arkadaşlık, gençlerin ergenlik dönemine doğru şehvi hislerin refakatinde bir aşka dönüşür. Akriba olmanın kolaylaştırdığı ilişki cinsel bir vaka ile neticelenir. Sevişme vakasından sonra Nedim, tıpkı *Yeryüzünde Bir Melek*'te olduğu gibi okula gider. Birbirinden dört yıl ayrı kalan sevgililer kendilerine yeni bir hayat kurar. Hayatını rahat bir şekilde yaşamak isteyen ve bunun için evlenmek zorunda kalan Nadire, çocuk sahibi olursa da çocukluk aşkını unutmaz. Çocukluk aşkı tıpkı Raziye'nin yaşadığı gibi hafiflemişse de tamamen sönmemiş, yeniden harlanmayı beklemektedir.

Nedim okuldan mezun olduktan sonra bir süre sefahat hayatına dadanır. Bir süre sonra bu âlemlerin sıradanlığından usanır ve halasının icbarı neticesinde istemeden de olsa evlenir. Eşi ona bir çocuk doğurduktan sonra vefat eder. Çocuğun bakımını Nedim'in halası üzerine alır. Boşta kalan Nedim, mesire alanlarının müdavimi hâline gelir. Gezinti mekânında kız avcılığı yapan Nedim'in gözüne bir gün ıhlamur ağacının altında piknik yapıp sohbet eden iki kadın ilişir. Nedim bunlardan birinin çocukluk aşkı Nadire olduğunu anlar. Onların yanına gitmeye yeltenince kızlar yerlerinden hemen kalkarak arabayla mesire alanından uzaklaşırlar. Nadire oradan uzaklaşsa da ilk sevgilisini görünce eski aşkı depresir. Buna rağmen ilk etapta kendini duyguların eline bırakmaz. Sönmeye başlayan ama bitmeyen Nadire'nin çocukluk aşkı, mesire yerinde yeniden alevlenmeye başlar. Nadire, mesire mekânında Nedim'i başka bir gün yeniden görür. Bu kez Nedim, Nadire'nin yanına gelerek eskiden birbirlerini unutmayacaklarına ant içtiklerini hatırlatır. Bu ifadeler nedeniyle şiddetli bir duygu coşkuluğuna kapılan Nadire, hanesine geldiğinde hâlâ Nedim'in yukarıda söylediği ifadelerin etkisi altındadır.

Yaşadığı duygusal gelgitler eve gelen bohçacı kadının getirdiği mektup vesilesiyle daha da şiddetlenir. Korkarak mektubu açınca Nadire, eski sevgilisi

Nedim'in sitem dolu ifadeleriyle karşılaşır. Bu mektup vesilesiyle çocukluk aşkının tekrar nefesini yakından hisseder. Mektubu okuyup bitirince "kendisini ilk defa kucaklayan o iki elin vücuduna temas ediyormuşçasına te'sirâtını" (Ahmet Rasim, 1307/1890: 31) anımsar. Bu mektup onda mutluluğun kapısını açacak olan anahtarını düşüncesi oluşturur. Eski sevgilisine dönerse mutlu olabileceğini tahayyül eder. Bohçacı kadın, burada sadece mektup taşıma rolünde değildir. Aynı zamanda getirdiği mektuptaki duyguları pekiştirici bir role bürünür. Nadire'nin aşk duygularını uyarıcı ifadelerle konuşarak Nadire'ye, Nedim'den vazgeçmemesi gerektiğini şu ifadelerle söyler: "-Kızım! Bunda sıkılacak ne var? O seni seviyor, sen de onu seviyorsun. Sakın sözlerime darılma. Ben de senin gibi idim. Bak şu ihtiyar zamanıma kadar onunla yaşıyorum. Ah! Sizin başınızı yakanların başı kurusun" (Ahmet Rasim, 1307/1890: 32). Bu sözler bohçacı kadın diliyle aşkın ulviliğini gösterir. Bu noktada evlilik ve mahremiyet umursanmaz. Çünkü hiçbirisi aşktan daha ulvi değildir. Nadire, eşi ve çocuğu olduğunu ifade eder. Ancak bohçacının konuşması Nadire'de sönmeye yüz tutmuş duyguların yeniden depreşmesine vesile olur. İlk sevginin dayanılmaz dönencesi onu etkisine alarak başını döndürür. Nadire'nin gönlünde harlanmaya başlayan aşkın üfürükçüsü bohçacı kadındır. Bundan sonra bohçacı kadın, sık sık mektuplar getirir. Bohçacının her gelişinde getirdiği mektuplar, Nadire'nin gönlünde gittikçe baskısını artıran aşkı iyice derinleştirir ve nihayetinde Nadire, kocasından ayrılmak için çareler aramaya başlar. Bu sebeple eşine karşı anlamsız tahrikler yapar. Anlatıcı, bohçacının buradaki rolünü "efkâr-ı melanet" (Ahmet Rasim, 1307/1890: 36) olarak tanımlar.

Bohçacının, Nadire'yi kandırmaları semeresini verir. Nadire, Nedim'le yıllar sonra tekrar görüşmeye başlar. Buluşmalar arttıkça aşk da artar ve sevgililer birlikte kaçarlar. Hizmetçi kız, Nadire'nin kocasına bir mektup verir. Mektupta Nadire eski aşkı için evden kaçtığını yazmıştır. Büyük bir bunalıma giren Nadire'nin kocası, kendisini evin tavanına asarak intihar eder. Polisler Nadire'yi cinayet cürmü sebebiyle hapse atarlar. Nedim hırsızlık yapmaktadır. Hırsızlık için girdiği bir evin duvarından atlarken ayağı kırılır ve topal olur. Hapse düşen Nadire'nin çocuğuna kaynanası sahip çıkmıştır. Nadire hapishanede üç ay kadar kalır. Hapisten çıktıktan sonra sığınacağı dostu yoktur. Etrafta pejmürde bir şekilde dolaşırken aşkını tetikleyici role sahip olan bohçacı kadına rastlar. Bohçacı kadın ona merhametle davranır ve onu fuhuşhane³ olarak kullandıkları eve götürür ama Nadire bunu bilmez. Nadire'yi götürdüğü evde kadınlar ve

3. Mithat Cemal Kuntay *Üç İstanbul* (1938) adlı romanında Bohçacı Hayriye ve Melahat'ın umumhane görevini üstlenen evlerinden bahseder. Bu kadınlar kendi iş yerlerini işleten bire patroniçedir.

erkekler vardır. Bohçacının, evladı olarak tanıttığı erkekler ve kızlar müzikli eğlence yaparken Nadire'nin kaldığı odaya gelen bir genç Nadire'yi fuhuşhanenin elemanı yapar. Bir süre sonra Nedim de hapisten çıkar ve bu “Darü’z Zina”ya uğrar. Orada Nadire’yi yanında bir erkekle görünce ani bir hareketle hem onu hem de yanındaki adamı bıçaklar. Bıçakladığı kişi ölür. Nadire ise sol avurdunu kaybeder. Altı ay gibi bir süre hastanede yattıktan sonra taburcu edilir. Taburcu olduktan sonra gideceği evi olmadığı için dilencilığe başlar. Kazandıklarıyla balıkçı barınaklarından birini kiralayarak orada yaşamaya başlar. Nedim de dilencilığe başlamıştır. Nadire gizlice Nedim’i takip eder ve onu boğup öldürür. Kendi de onunla beraber ölür. Sabaha doğru doğan güneş yani “eş’ia-i hurşit, bir gün içinde iki lâşenin üzerinde tesirini göster[ir].” (Ahmet Rasim, 1307/1890: 101).

Bu romandaki bohçacı kadın, âşıklar arasında sadece mektup ve haber taşıma görevini yapmaz. Aynı zamanda haber getirdiği kişileri ikna etmeye çalışır. Bu romanda bohçacının diğer bir işlevi ise fuhuş evi işletmesidir. Nitekim bohçacı kadın, Nadire hapisten çıktıktan sonra onu kendi evine götürüp fahişe yapar. Nadire'nin dâhil olduğu ev romanda “Darü’z Zina” olarak tanımlanır. Buna benzer bir olay Halit Ziya Uşaklıgil’in *Sefile* romanında da vardır. Bu romanda da düşmüş ve çaresi kadına merhametle yaklaşan kadınlar onları sermaye olarak kullanırlar. *İlk Sevgi* romanındaki bohçacı kadının da şefkati, sermayesine ekleme yapmak içindir. Bohçacı kadının iknacı oluşunun arkasında yaşadığı tecrübe vardır. İşlettiği fuhuşhaneye düşen kızların hayat hikâyeleri ona bu tür kızlara nasıl yaklaşması gerektiğini öğretmiştir. Bu noktada onun dilini ikna edici tarzda kullanması, aşkı öne çıkararak kızları teşvik etmesi sermayesine eleman katması için önemli bir unsurdur.

Mehmet Celal’in *Muhabbet-i Mâderane* (1309/1892) adlı eseri yazarın diğer roman ve hikâyeleri gibi aşırı duygusal bir muhtevaya sahiptir. Eserde, kızına aşk derecesinde düşkün bir anne ile kızının düştüğü acıklı durum anlatılır. Romanda ölüm vakaları çok fazla vardır ve eser neredeyse tüm kahramanların öldüğü bir trajediye benzer. Kızını dışarıdan ve dış dünyanın tehlikelerinden korumaya çabalayan bir annenin aşk karşısında çaresizlikle kızını istemeden Fikri ile evlendirmesi, kızıyla ölecek kadar ona tutkun olması yüceltilmiştir. Zaten eserin ismi de bunu imler: Anne Sevgisi. Fikri, evlenme arzusuyla Fahriye’ye devamlı mektuplar yazar ve bu mektupları “mendil satmakla iştil eden bir Hristiyan” (Mehmet Celal, 1309/1892: 10) kadın bohçacı vasıtasıyla gönderir. Bohçacı kadın diğer örnekleri gibi getirdiği mektuplar sayesinde maddi menfaat elde edecektir. Bu kadın, Fahriye’ye sadece mektup getirmekle kalmaz aynı zamanda onu Fikri ile evlenmesi için *Vah* romanındaki Despino veya *İlk Sevgi* romanındaki bohçacı kadın gibi teşvik eder. Bohçacı kadın getirdiği mektupların neden cevapsız kaldığını sorar. Fahriye, Fikri’den gelen aşk

mektuplarına cevap vermez. Bohçacı kadın “Lakin çok garip...” (Mehmet Celal, 1309/1892: 13) ifadesiyle şaşkınlığını belirtir. Fahriye’yi ikna etmek için uzun uzadıya konuşmaz. Ancak mektupları sürekli hatırlatarak onları kızın gündeminde tutar. Bu taktik işe yarar. Kızını kötülüklerden korumak isteyen anne, bohçacı kadının getirdiği mektupları keşfedince bayılır ve ardından onu evden kovar. Bohçacı kadının getirdiği mektuplar kızın fikrini çeldiği için onu aşka düşürmüş, büyük bir aşkla evlenen Fahriye daha sonra kocası tarafından aldatılmıştır. Bohçacı kadın olmasaydı Fahriye sefih bir adamla evlenmeyecek ve hayatı mahvolmayacaktı (Uğurcan, 1983: 325). Burada da bohçacı kadın farkında olmadan genç bir kızın hayatının kararmasına neden olur. Ana kız aldatıldıklarını öğrenince birlikte intihar ederler.

Tanzimat Dönemi roman yazarı Nabizade Nazım’ın *Zehra* (1312/1894) romanında Hristiyan bir bohçacı kadın vardır. Zehra odalıkla evlenen kocasından ayrıldıktan sonra ölümcül bir kadın (femme fatale) olmuştur ve tek gayesi ondan intikam almaktır. Eşinden öç almak için Nazikter ve Habibe Molla’dan istediği verimi alamayan Zehra’nın karşısına Marika adlı çerçi/bohçacı bir kadın çıkar. Bu kadın satış yapmak için Zehra’nın evine de gelir. Kocasını elinde tutmak için akılcı çareler düşünmeyen Zehra ondan intikam almak için “şu çerçi karısından istifade edebilmek” (Nabizade Nazım, 2010: 113) umuduna kapılır. Ona ikramlarda bulunur. Başta isteksiz gibi duran ama aslında Zehra’nın istediği gibi işlerin ustası olan Marika, kazanacağı paraların hayaliyle intikama yardım etmeyi kabul eder. Marika, Ürani adlı fahişeyi Suphi ile tanıştırır. Kadınlar, Suphi’nin iş yerine gelip Suphi’yi nazlar ve cilvelerle kendilerine çekmeye, Suphi’de bitmez fakat ilk anda tüm kadınlara karşı pasif olan cinselliği tahrik etmeye uğraşırlar ve bunda da muvaffak olurlar.

Bu romanda çerçi kadın Marika, kocasından intikam almak için çırpınan Zehra’nın can simidi olmuştur. Marika’nın bunu yaparken tek hedefi diğer bohçacı kadınlar gibi, kesesine dolduracağı paralardır. Onun asli görevi Suphi’yi âşık etmek ve gelişen olaylardan Zehra’yı haberdar etmektir. Bunu da büyük bir maharetle yapar. Onun karakterinin hareket noktası kazanacağı paralardır. Zehra’ya, Suphi’nin Ürani’yi öldürdüğünü de Marika haber verir. Zehra, Marika’nın “delâlet-i muaveneti” (Nabizade Nazım, 2010: 158) ile gelişen bütün olaylardan haberdar olur. Marika, yaşanılanlar karşısında duygularından tamamen sıyrılmış, sadece işine yani haberleşme ve iletişime odaklanmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Nimetsinas* (1319/1912) romanında Neriman adında hizmetçi bir kızın, evin hanımına nimetsinas (Nimetin değerini bilen) olduğu için hanımının kocası Nihat Bey’e cinsel ya da duygusal olarak teslim olmayıp namusunu korumasının destanı anlatılır. Neriman ve annesi bu direnişten sonra evden ayrılıp başka bir eve çalışmak için giderler. Ama ondan

vazgeçmek istemeyen Nihat Bey bir bohçacı kadın vasıtasıyla Neriman'a mektup gönderir. Aldatma arzusu taşıyan mektuptaki istekler Neriman tarafından reddedilir. Burada da bohçacı kadın yasak aşkın haberini taşıyıcı rol üstlenmiştir. Ama o, ne taşıdığını, taşıdığı şeyin ne tür sonuçlar doğuracağı düşünmez. Sadece alacağı paraya odaklanır. Romanda bohçacı kadın sadece bir yerde bu mektup vesilesi ile geçer. Bunun dışında herhangi bir bilgi yoktur.

Ahmet Reşat⁴ *Bohçacı Kadın* (1329/1913) adlı romanında çalıştığı evde işgal edilen bir kadının bohçacı olmasını ve yaşadığı maceraları anlatır. Ahmet Reşat'ın eserlerinde genellikle benzer vakaların olduğu görülür. Bu eserlerde ya bir erkek tarafından tecavüze uğrayıp fuhşa düşürülen kızlar (*Melahat* (1327)) ya da bir kız vesilesiyle mağdur edilen kişiler (*Yakıcı Kadın* (1329)) vardır. *Bohçacı Kadın*'da evli bir kadının hizmetli olarak çalıştığı evin yaşlı beyi tarafından tecavüze uğrayıp hamile kalması ve nafakasını kazanmak ve yaşamını devam ettirmek için bohçacılık yaparak ahlakını yitirmesi sonucu yaşadıkları anlatılır. Eşlerini aldatan erkekler ve aynı derecede kocalarına ihanet eden kadınlar romanın asıl kişisi bohçacı Necibe'nin yönlendirmeleri ile davranırlar. Romanda dul bir kadınla (Bohçacı Necibe) nikâhsız yaşayan bireyin kahramanlaştırıldığı görülür. Bu kahraman (Salih) aldatma eylemine çanak tutuktan sonra dul bir kadını işgal eden adama ahlak dersi verip onun düzelmesini sağlar.

Romanın girişinde Salih ve Sait adlı gençler, mezarlık tarafında gezinirken bir mezardan bebek sesi geldiğini işitirler. Sesi duydukları mezarı açtıklarında oraya yeni doğmuş bir bebeğin canlı canlı gömüldüğünü anlarlar. Buradaki kurgu masalları hatırlatır. Salih adlı genç bebeği alıp eve getirir ve beraber yaşadığı Necibe'ye yaşadıklarını hikâye eder. Hikâyeyi dinleyen Necibe, heyecanla bebeğin ona ait olduğunu, doğarken ölü gibi olduğunu, bu vakayı sevgilisi Salih'ten sakladığını anlatır ve geçmişte yaşadıklarını Salih'e hikâye eder: Necibe, ilk eşi İsmail'le beraber yoksul bir hayat yaşar. Ev ekonomisine katkı olsun diye tuhafiyeci Halil Efendi'nin hanesine hizmete gider. Halil Efendi'nin eşi Hasna Hanım evde yokken Halil Efendi Necibe'yi taciz eder. Ona beşi bir yerde hediye eder. Böylece Necibe'yi kendine ram etmeyi düşünür. Halil Efendi, Necibe'ye, "Senin namuslu bir kadın olduğunu biliyordum. Fakat kendi kendime Necibe keşke adi bir kadın olsa idi de beni benim gibi, benim istediğim gibi sevse ve her arzuma muvafakat etse idi diyordum" (Ahmet Reşat, 1329/1913: 43) diyerek namussuz bir kadın olsaydı, Necibe'ye daha kolay ulaşabileceğini iddia eder. Halil Efendi, gerekmesi durumunda karısından

4. II. Meşrutiyet Dönemi roman yazarlarından. *Melahat Yahut Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer!* (1327), *Mezar İçinde Zifaf* (1327), *Gül Kadar Nazlı* (1327), *Yakıcı Kadın* (1329) ve *Altın Kuvveti* (1331) adlı eserleri vardır.

boşanıp Necibe'yle evlenebileceğini bile garanti ederek tüm servetini ona verebileceğini de ilave eder. Bu muhavere anlatıcının dediğine göre yarım saat devam eder.

Bohçacı Necibe'nin zihninde, sadakat-ihanet, dürüstlük-sahtekârlık düşünceleri bir süre çatışır. Necibe, Halil Efendi'den aldığı teklif üzerine önce orayı terk etmek istediğini fakat yoksulluk nedeniyle işe muhtaç olduğunu, bu sebeple evde çalışmaya devam ettiğini söyler. Öte yandan Halil Efendi'nin zafını kullanıp ondan para alabileceğini de düşünür. Önce duygusal olarak Halil Efendi'yi tahrik eder. Onun karşısında ağlayarak evli bir kadının iffetini zedelememesi gerektiğini, kendinin başka uşaklar gibi olmadığını söyler. Necibe'nin esas gayesi Halil Efendi'nin ona karşı ilgisini devamlı canlı tutarak kesesini doldurmaktır. Onun bu sözleri karşısında Halil Efendi, Necibe'ye beşi bir yerde vererek "Bunların hatırı için beni sev..." (Ahmet Reşat, 1329/1913: 47) der. Necibe hedefini gerçekleştirmiştir. İşe her gidişte armağanlar çoğalmaktadır fakat Necibe, "Zevcimle Hasna Hanım'ı da düşünerek hiçbir fenalık etmediğim hâlde yine hicap ediyordum." diye bir açıklama yapar. Kadınlığı sebebiyle verilen armağanları alıp Halil Efendi'nin koynuna girmemekle namuslu kalılabileceğini düşünür. Salih'e, "Ben şimdi namuslu bir kadın değilim. Fakat namusumu istemeye istemeye verdim" (Ahmet Reşat, 1329/1913: 49) der. İffetini kaybediş hikâyesini ise şöyle anlatır: Kocasının köye bir müşteri götürdüğünü, gece geri gelmeyip köyde kaldığını, aynı akşam Hasna Hanım'ın da bir dostuna yatılı ziyarete gittiğini anlatarak yatacağı esnada kapının çalındığını, gelen kişinin Halil Efendi olduğunu söyler. Halil Efendi zorla Necibe'nin evine girer, o, "Erkeksiz bir eve nasıl giriyorsunuz... Komşulardan gören olursa ne derler..." (Ahmet Reşat, 1329/1913: 50) diye karşı koyar. Halil Efendi sadece Malatya pekmezi ikram etmek istediğini, pekmezden içtikten sonra gideceğini ifade eder. Malatya pekmezinden tadan Necibe bayılır ve yere düşer. Uyandığında Halil Efendi'yi karşısında bulur. İşte, mezarda Salih'in bulunduğu çocuk bu pekmez şerbeti neticesinde doğar ve bunu Necibe "Onun ve benim netice-i denaetimiz." (Ahmet Reşat, 1329/1913: 51) şeklinde tarif eder. Bu vakadan sonra köyden dönen Necibe'nin kocası yatağa düşer ve hayatını kaybeder.

Anlatıcı bu vakayı naklettikten sonra hikâyeyi okuyanların suçlu olarak kendilerini görmeleri gerektiğini, suçu başkasına yüklemenin manasız olduğunu ifade eder. Kocasından başka kadınlarla aldatılan, tecavüze uğrayan, nişanlandıktan sonra iffeti lekelenen, âşık olduğu erkeğe kaçtığı için katledilen ve izdivaç sözleriyle aldatılan genç kızların günahının cemiyet olarak herkese ait olduğunu iddia eder ve şöyle açıklamalarda bulunur:

"Netice-i iğfal ile zevcinden ayrılarak iki yetim veya yetimesiyle sefil ve perişan kalıp nâna muhtaç bir valide.

Zaten meyyal olduğu fuhşiyata birinin işfaliyle düşerek ihaneti meydan-ı aleniyete çıkıp da hane-i zevciyetinden tard edilmiş şimdi sokaklarda sürünerek müsebbibi tarafından iltifat ve muavenet göremeyen yine mağdure-i ihanet ve evlatlarına hasret bir valide!..” (Ahmet Reşat, 1329/1913: 53).

Yukarıda değinilen menfi özelliklerin erkeklerce gerçekleştirildiğini söyleyen anlatıcı, erkeklerin bu tür vakaları yapıp sonra da nefislerini aklamaya gayret ettiklerini belirtir. Anlatıcıya göre bütün alçaklığı ve zinayı yapan bir erkek, cari kanunlar icabı nefsinin aklamakta çok zorlanmaz. “Çünkü beşer ve beşeriyetin zümre-i mütegalibesindensiniz!..” diye tavsif ettiği erkekleri zayıf yapıdaki kadınları istismar etmekle suçlar. “Arzu ve hevesâtınıza hizmet ettirmek ister sonra da birer tekme ile ya bir girdab-ı felakete ve mezellete itip yuvarlayarak mahveyley veyahut neticesini düşünmeksizin cinnet ve hıyanetinizle sefil ve perişan edersiniz...” (Ahmet Reşat, 1329/1913: 55) der. “Cemiyet-i beşeriyede” tüm çirkinlikleri icra eden erkeğin suçsuz olarak görülmesine karşılık onların esasında mahkûm ve günahkâr olduklarını da ekler. Buna mukabil kızların ise erkeklerin oyalandıkları bir oyuncak olduklarını beyan eder. “Cemiyet-i beşeriyeye” kavramı Mehmet Celal ve Ahmet Rasim gibi romancıların eserlerinde çokça geçen bir kavramdır.

Necibe’nin başından geçenleri dinleyen dostu Salih, Halil Efendi’yi bir kahvede otururken görür ve onu Necibe’yle birlikte yaşadıkları eve getirir. Necibe, Halil Efendi’nin karşısına bebeğiyle birlikte çıkar ve çocuğun babasının Halil Efendi olduğunu açıklar. Bu haberi duyan ve şaşırان Halil Efendi, gerçek eşinden bir evladı olmadığını söyleyerek gayrimeşru da olsa bir çocuğu olmasını sevinçle karşılayarak bebeği kucaklar, öper ve çok mutlu olur. Bunun üzerine Necibe, çocuğun nafakasını sağlaması gerektiğini, bebeğe bir sütanne bulacağını Halil Efendi’ye söyler. Halil Efendi, Necibe’nin bütün arzularını zorunlu olarak kabul eder. Bebeğin ihtiyaçları dışında Halil Efendi’nin, iş yapması için Necibe’ye destekçi olması şartını da eklerler. Buna göre Halil Efendi, tuhafiyeye dükkânından Necibe’ye mal verecek, o da bu mallarla bohçacılık yapmaya başlayacaktır.

Halil Efendi’nin mecburi finansmanlığında bohçacılık yapmaya başlayan Necibe, zengin evlerine girip çıkmaya başlar. Bu evlerden biri Sıtkı Bey’in evidir. Sıtkı Bey’in karısı Nadide ile dost olan Necibe onun sırlarına da vakıf olur. Onunla yaptığı sohbetlerde bohçacı bir kadın olarak değil, hayatın çemberinden geçmiş tecrübeli biri olarak görünür. Nadide, Necibe’ye kocasının onu aldattığını söyler. Bilmez ki aldatma eyleminin başrolünde Necibe vardır. Sıtkı’nın yaşadığı aşk macerasında organizatör olan Necibe, Nadide’ye “Senin gibi bir kadının üzerine gül koklayanın hâli, encamı işte böyle olur. Pek iyi

yapıyorsun zevkine bak...” (Ahmet Reşat, 1329/1913: 158) diye tavsiyede bulunur. Çünkü Sıtkı Bey’in karısına sadakat göstermediğini bilmektedir. Sadık olmayan kocaya sadakat edilmemelidir. Zaten “Zevkine bak” diyerek de bunu imler.

Nadide’nin kocası Sıtkı Bey, dul bir kadın olan Melek Hanım’a ulaşmak istemektedir. Burada da iletişimi sağlayacak kişi Necibe’dir. Bohçacı Necibe, Melek Hanım’a ulaşamaz ama onun gittiği terziyi öğrenir. Bunun üzerine onları terzi Roza’nın dükkânında buluşturmayı kurar. Çünkü Melek Hanım, haftada bir gün bu mekâna gelip prova yapmaktadır. Sıtkı Bey, Necibe’den aldığı fikri uygulamaya geçer. Roza’dan dükkânı Melek Hanım’ın geldiği gün ona bırakmasını ister. Roza buna başta itiraz ederse de para karşılığında kabul eder. Bohçacı Necibe, buluşma günü gelince dükkânın dış güvenliğini de sağlar. Sıtkı Bey Melek Hanım’ı terzi dükkânında iğfal eder. Ahmet Reşat’ın *Yakıcı Kadın* adlı eserinde kızları içirdiği içkiyle sarhoş edip tecavüz ettiren Sahire adlı bir kahraman vardır. *Bohçacı Kadın* romanında Halil Efendi pekmezle, Sıtkı Bey de psikolojik tazyikle etkisiz hâle getirdikleri kızlara tecavüz ederler. Bayıldıktan sonra tecavüze uğrayan genç kızların *Yakıcı Kadın* romanında iyice yoldan çıktığına şahit olunurken, bu romanda Melek Hanım’ın tecavüze uğramasına rağmen iffetinden ödün vermediği ve çocuğu için direndiği görülür.

Öbür taraftan Sıtkı Bey’in eşi Nadide, kocasının en yakın arkadaşı Şevki ile görüşmektedir. Bu görüşmelerde de başrolde hem aracı hem teşvik edici yine Bohçacı Necibe’dir. Nadide’ye kocası Sıtkı Bey’in arkadaşı tarafından gönderilen aşk mektuplarına, “zavallıya hiç merhamet etmiyorsun...” (Ahmet Reşat, 1329/1913: 159) diyerek cevap vermesi şeklinde tavsiyede bulunur. Sıtkı’ya aldatıldığını haber verme işi Necibe’nin birlikte yaşadığı Salih tarafından ulaştırılır. Sıtkı bu haber üzerine karısını tehdit edince Salih ona ders verir.

Burada değerlendirilen romanlarda bohçacılar genel olarak romanın tali kişilerindedir. Ahmet Mithat Efendi’nin *Vah* romanında Despino tamamen iyi niyetle olayların içindedir ve romanın iç anlatıcısı hükmündedir. Burada ise Necibe, bohçacı olduktan sonra ahlakını neredeyse tamamen kaybeder. “Necibe’nin zaten biraz bozuk ahlakı büsbütün bozulmuş şimdi şimdi onda zengin, para sahibi olmak hevesleri uyanmıştı.” (Ahmet Reşat, 1329/1913: 77). Necibe bohçacı olduktan sonra herkesin huyuna göre bir tavır geliştirdiği için çok müşteri elde eder ve kendini herkese sevdirebilir. Birçok zengin evlerine bu sayede rahat rahat girer çıkar. Necibe, girdiği zengin evlerindeki ihtişama özenerek çok para kazanma hevesine kapılır. Zengin biri olan Sıtkı Bey’in eşini aldatmak için kurguladığı olayda aracı odur. Aynı zamanda para için namuslu dul bir kadın olan Melek Hanım’ı terzi dükkânında kurguladığı olayla Sıtkı Bey’e

iğfal ettirir. Sıtkı Bey'in eşi Nadide'yi de ayartan yine Necibe'dir. Eşinin kendini aldattığını öğrenen Nadide, kocasının arkadaşı Sıtkı Bey ile görüşür. Onların görüşmelerinde aracı hatta teşvik ve tahrik ettirici yine Necibe'dir. Çünkü Sıtkı Bey'in Melek Hanım'a sahip olmak istediğini bilir. Bunu Nadide'ye anlatamasa da onu aldatma konusunda cesaretlendirir. Burada bir nevi misilleme yapmayı tavsiye eder. Dikkati çeken nokta bohçacı kadının sır saklama konusundaki maharetidir. Kocasını aldatan kadını, karısını aldatan erkeği bilmesine rağmen onlara sırrını açıklamaz. Yaptığı işi tamamen zengin olmak için yapar. Çok uzun ifadelerle müşterilerini ikna etmeye çalışmasa da yukarıda belirtildiği gibi bazı tahrik edici sözlerle onları harekete geçirir.

Refik Halid Karay'ın *İstanbul'un Bir Yüzü* (1336/1920) adlı romanında eserinin başkarakteri ve aynı zamanda anlatıcısı İsmet adlı bir kadındır. Romanda iki bohçacıdan bahsedilir. Bunlardan biri o dönemin mankenliği olarak bohçacılık yapan Fevziye Hanım'dır. Diğeri ise Yahudi karısı Madam Aldiyado'dur. Fevziye Hanım kadın erkek arasındaki haberleşme işinde yoktur. Onun yaptığı bohçacılık bugünkü mankenliğin ilk sürümüdür. Terzinin diktiği güzel elbiseleri giyerek düğünlerde ve toplantılarda sergiler.

“Harp Devrinin Hanımları” bölümünde İsmet'in tanıttığı kadınlardan biri Yahudi karısı Madam Aldiyado adında eskiden bohçacılık yapan bir kadıymış. Madam Aldiyado, İsmet'in genç kızlık döneminde onların evine bohçasıyla gelir, neşesiyle evi şenlendirirmiş. O, eve geldiği zaman konağın bütün kadınları onun başına toplanırmış. Herkesin ona borcu olduğunu bildiren İsmet, bohçacıların sonradan ortadan kalktığını biraz esefle ifade eder. Bohçacı kadınların rolünü “eski konakların ve eski muaşakaların bu bohçacı kadınlar ehemmiyetli bir rüknü idi. Onları bile gözüm arıyor” (Karay, 2017: 153) şeklinde tarif eder.

Burada İsmet, geçmişe özlem duyan bir kadındır. Harp dönemi, insanların karakterlerini bozmuştur. Nitekim bohçacı Aldiyado da İsmet'e göre sahte bir vatanseverlik kimliğine bürünür. Her konuşmasında vatanseverliğini vurgulayan ifadeler kullanır. Onun vatani sevmesinin semeresi Osmanlı Bankası'na kocasının müdür olmasıyla görülür. Dolayısıyla harpten önce bohçacılık yaparak geçinen Yahudi karısının harbi fırsata çevirip zenginleştiği görülür. İsmet eski zaman bohçacılarının samimiyetini arar olur. Romanda Madam Aldiyado'nun kadın erkek arasındaki iletişime dair örnek olayı yoktur. Anlatıcının eski bohçacıların muaşakalarda muhabere görevine dair ifadeleri vardır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlu Ercüment Ekrem, *Sabir Efendi'nin Gelini* (1922) namındaki romanında bohçacı kadından bahseder. İstanbul'un meşhur tüccarlarından olan Sabir Efendi, çok zengin biridir. Karısı Gülendamların'la mesut bir izdivaçları vardır. Sabir Efendi'nin Gülendamların'dan dört erkek

çocuğu olmuştur. Küçük oğlu Veli eğitim almamış, babasının yanında çalışmaktadır ve ağabeyinden evvel teyzesinin kızı, iyi eğitilmemiş, kötü huylu Huriye ile evlenmiştir. Sabir Efendi'nin birinci gelini olan Huriye çocukken çok zayıf ve hastalıklı bir şekilde büyüdüğü için şımartılmış ve bu sebeple okutulmamıştır. Çocukluğu devamlı surette kendinden yaşça büyük kadınların arasında geçmiş, onlardan da “hırs, haset, bedhahlık, dedikodu, iftira, hıyanet, mugayir-i tabiat huzûzâta meyl, esâfil ile ülfet” (Ercüment Ekrem, 1922: 17) gibi kötü şeyleri öğrenmiştir. Böyle olumsuz bir şekilde büyüyen Huriye, kendinden sonra evlenen eltisi Belkıs'tan hiç hoşlanmaz. Çünkü Belkıs kültürlü, okumuş alafranga bir kadındır. Ama ölçülüdür. Huriye, eltisine karşı anlamsız bir kine sahiptir. Sadece kinle kalmaz. Elinden ne tür kötülük geliyorsa hepsini Belkıs'a karşı kullanmaya çalışır. Evde kâhya kadın Eda ile Rum hizmetçi Sofi, Huriye'nin maşaları rolündedirler. Sofi ve Eda Kalfa, Belkıs'tan hiç hoşlanmadıklarından Huriye'yi Belkıs'a karşı sürekli doldururlar. Buradaki tepkinin asıl nedeni ise Belkıs'ın itidalli bir alafranga olması hasebiyle onlardan farklı olmasıdır.

Huriye eltisini tuzağa düşürmek için mahalledeki Saim Bey'e, Belkıs'ın ağzından aşk mektupları yazar ve bunları Sofi ile gönderir. Saim Bey akıllı bir tiptir. Mektubu yazanın kim olabileceğini yaptığı tahkikat sonucu anlar ve dönemin çöpçatan tipi olarak kullanılan bohçacı kadın vasıtasıyla ona buluşma daveti gönderir. Bohçacı, direkt Huriye'yi bulup ondan cevap yazmasını ister. Huriye, Saim Bey'e mektup yazdığını ilk etapta inkâr eder. Ama Bohçacı İfakat güngörmüş kurnaz bir kadındır ve ona şöyle der: “A kızım bana emniyetin yok mu? Ben senin gibi ne civanların sırrını bilirim. Bana Mefalı [*Vefalı olmalı*] İfakat derler. Ser veririm yine sır vermem. Saim Bey'e mektup yollamadın da, ne diye kâğıdı elimden kaptın?” (Ercüment Ekrem, 1922: 100). Saim Bey'in davet mektubunu başta reddeden Huriye, Sofi'nin teşvikiyle onunla ilişkiye girmeyi kabul eder. Böylece Belkıs'ı düşürmek istediği seks tuzağına bizzat kendisi düşer. Kocasını aldattığı için kendince mazeretler uydurursa da zaten o, böyle bir ilişkiye düşmeye meyillidir.

Buradaki bohçacı kadın, âşıklar arasında taşıdığı haberleri herkesten gizlediğini, birçok gencin sırrını bildiğini ifade ederek kadın erkek muhaberetlerinde önemli bir fonksiyon üstlendiğini belirtir. “Ser veririm sır vermem” diyerek yasak aşkların gizlice yürütülmesinde bir nevi garantörlük yapar. Bohçacı kadının sadece mektup götürmediği aynı zamanda ilişkinin gelişmesi için bireyleri ikna etmeye çalıştığı görülür. Bundaki amacı para kazanmaktır. Çünkü sevgililer arasında mektuplaşma ve haber sıklığı arttıkça geliri de artacaktır. Nitekim bohçacı kadın sadece erkeklerle kadınlar arasında iletişimi sağlamaz aynı zamanda “evini birtakım gizli aşk münasebetlerine” açarak bohçacılıktan ziyade parayı bu çeşit işlerde kazanır (Uğurcan, 1983: 461).

Sonuç

Osmanlı toplumu kadın erkek ilişkilerinde Batı toplumuna benzemez. Bu durum Batı'dan alınan ve macerası genellikle aşk olan roman için sıkıntılıdır. Çünkü kadın erkek ilişkilerindeki geleneksel kısıtlamalar âşıkların veya âşık edilen bireylerin birbirine ulaşmasını zorlaştırır. Özellikle Tanzimat Dönemi yazarları bu çıkmazdan cariyeye veya yabancı kadınları kullanarak çıkarlar. Servetifünun Dönemi yazarları ise kadın erkek kahramanları akrabalar arasından seçer. Bu da onların Osmanlı sosyal hayatına karşı ne denli duyarsız olduğunu gösterir.

Geleneksel Osmanlı hayatının en önemli unsurlarından biri olan bohçacılık müessesesi sadece evlere elbise ve diğer eşya satıcılığı işi yapmaz. Aynı zamanda kadın erkek ilişkilerinde aracılık işlevi de görür. Hayatı anlatan veya anlatması gereken romancı için böyle bir fırsat önemlidir. Zira kapalı bir toplumda dışarıdan içeri ulaşabilen ender insanlardan biri bohçacıdır. Nitekim Osmanlı hayatını dışarıdan gözlemleyen yabancı seyyahlar ve eski Osmanlı'yı anlatan kitaplar bu durumu teyit eder.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan devrede kaleme alınan yüzlerce eser içinde bohçacı kadınları anlatan romanlar kadın erkek ilişkisi yönüyle iki elin parmaklarını geçmez. Bu durum yazarların hayatı yansıtırken ne derece ona dönük olduklarını gösterir. Geleneksel hayatı eleştirip onu olması gerektiği gibi düzenlemek için bohçacı kadınlar üzerinden yapılabilecek değerlendirmeler çok faydalı olabilirdi. Ancak romanlarda işlenen bohçacı kadınların aileye ve aile kurmaya faydalı bir işlevi yoktur.

Bu romanlarda bohçacı kadınlar, girdikleri evlere huzur veren haberlerden ziyade yıkım getiren haberler ulaştırırlar. Yukarıda değerlendirilen romanlar içinde hiçbirisi hayırlı bir haber getirmez. Aksine ailenin köküne dinamit koyarlar. Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanında Marika, intikam almak isteyen Zehra'nın habercisi ve olayların tertipçisidir. Ahmet Reşat'ın *Bohçacı Kadın* romanında Necibe iğfal edildikten sonra ahlakını kaybedip yuva yıkıcı bir rol üstlenir.

Getirilen haberler genellikle evli olan veya zorla evlendirilen kişilerin aile hayatlarını altüst eder. İster yerli bohçacılar (Necibe, Vefalı İfakat) isterse yabancılar olsun (Marika, Aldiyado) sadece para için hareket ederler ve bunun için aileyi yıkmaktan sakınmazlar. Bu romanlarda bohçacılar birbirini seven bekâr gençlere genellikle haber götürmezler. Sadece Mehmet Celal'in *Muhabet-i Mâderane* romanında bohçacı kadın, bekâr bir kızla erkeği buluşturmak için aracı olur. Orada da evlilik ölüm getirir. Bunun dışında Ahmet Mithat Efendi'nin *Vah* romanında Despino iyi niyetle birbirine denk gördüğü Necati ile Ferdane'yi buluşturmaya çalışır.

Bu yıkım işi yazarların aşkı önceliğiyle alakalıdır. Evlilikte romantik birlikteliği önemseyen bu romanlar, aşkın her şeyin üstünde kutsal bir duygu olduğunu ifade etmeye çalışırlar. Mithat Efendi'nin *Yeryüzünde Bir Melek* romanında eski âşıkların tekrar buluşmasına vesile olan bohçacıdır. Ahmet Rasim'in *İlk Sevgi* romanında da aynı olay hâkimdir. Burada da gençken birbirini seven kişiler ayrılmak zorunda kaldıktan yıllar sonra evli oldukları hâlde tekrar buluşurlarken aracı yine bohçacıdır. Aynı bohçacı ortada kalan roman kahramanı kadını umumhanesine sermaye eder.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi (2000a); Bütün Eserleri Romanlar VIII Vah, (haz. Kâzım Yetiş), TDK Yayınları, Ankara.
- Ahmet Mithat Efendi (2000b); *Yeryüzünde Bir Melek*, Bütün Eserleri VI, (haz. Nuri Sağlam), TDK Yayınları, Ankara.
- Ahmet Rasim (1307/1890); *İlk Sevgi*, Bâb-ı Âli Caddesi 38 Numaralı Matbaa, İstanbul.
- Ahmet Reşat (1329/1913); *Bohçacı Kadın*, Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.
- Altınöz, İsmail (2013); *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, TTK Yayınları, Ankara.
- Andı, M. Fatih. (2013); *Roman ve Hayat*, Hat Yayınevi, İstanbul.
- Arslan, Çetin. (2020); *Mahremiyetin Tahribi-Türk Romanında Çok Evlilik ve Metres (1870-1923)*, Hece Yayınları, Ankara.
- Davis, Fanny (2006); *Osmanlı Hanımı 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih*, çev. Bahar Tırnakçı, YKY, İstanbul.
- Erünsal, İsmail E. (2008); "Sahaf", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 35, s. 504-510, Ankara.
- Faroqhi, Suraiya (2010); *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılınç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Gökçek, Fazıl (2012); *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- [Gürpınar], Hüseyin Rahmi (1319/1902); *Nimetşinas*, İkdâm Matbaası, Dersaadet.
- İpşirli, Mehmet (1997); "Osmanlı Devleti'nde Harem", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 16, s. 135-138, Ankara.
- Kuntay, Mithat Cemal (1983); *Üç İstanbul*, Sander Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Celâl (1309/1892); *Muhabbet-i Mâderane*, Kasbar Matbaası, İstanbul.
- M. S. (1329/1913); *Alafranga Bir Kadın*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul.
- Montagu, Lady (1970); *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Musahipzade Celal (1946); *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Basımevi, İstanbul.
- Nabizade Nazım (2011); *Zehra-Karabibik*, (haz. Özlem Fedai), Özgür Yayınları, İstanbul.
- Nerval, Gerard De (2002); *Doğuya Seyahat*, çev. Muharrem Taşçıoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karay, Refik Halid (2017); *İstanbul'un Bir Yüzü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Okay, Orhan (2008); *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Örnekleleriyle *Türkçe Sözlük* (1995), c. 1., MEB Yayınları, Ankara.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993); *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB Yayınları, İstanbul..

Tevfik Fikret. (1993); Dil ve Edebiyat Yazıları, (haz. İsmail Parlatır), TDK Yayınları, Ankara.

[Talu], Ercüment Ekrem (1922); Sabir Efendi'nin Gelini, Orhaniye Matbaası, İstanbul.

Tozlu, Necdet (2014). Kültürümüzde Çerçicilik ve Çerçi Esnaflığının Bayburt Gümüşhane Erzincan Yöresi Örneği, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, VIII-II, Erzincan, s. 23-36.

Uğurcan, Sema (1983); Türk Romanında Çalışan Kadın Tipleri-Tanzimattan Cumhuriyete, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Yuva, Gül Mete. (2017); Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları, İletişim Yayınları, İstanbul.

Zorlutuna, Halide Nusret (2019); Aydınlık Kapı, Panama Yayıncılık, Ankara.